

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oude Boteringestraat 51

Status: Beeldbepalend

Periode: veldwerk 5-11-2004

Onderzocht door: T. Tel, F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archieffonderzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: 14 oktober 2004 Groningen, toevoeging afbeeldingen 20 april 2007

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoossier van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

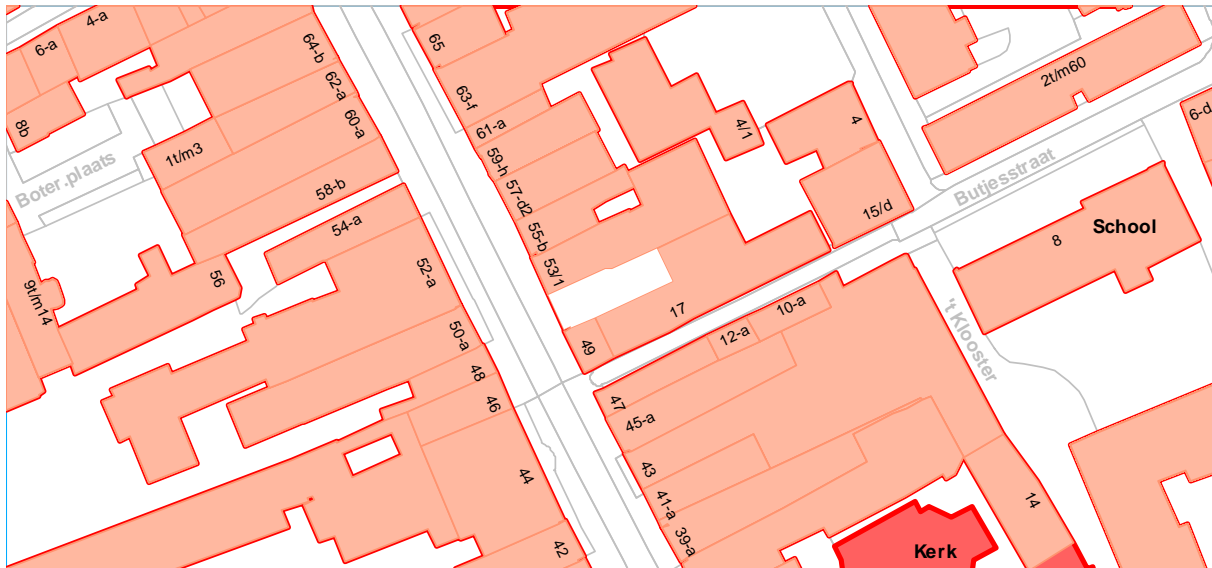

SITUERING EN STRUCTUUR

Het huis staat aan de oostzijde van de Oude Boteringstraat op een diep perceel van 19 meter lengte.

Aan beide zijden van het huis bevindt zich een drup.

Het voorhuis (5,5 x 15 m.) heeft twee bouwlagen met een oorspronkelijk steil dak dat thans afgeplat is ter hoogte van de dekbalken. Achter het voorhuis bevindt zich een overbouwde binnenplaats met oorspronkelijk een gang aan de rechterzijde.

BOUWGESCHIEDENIS

Het huis is gebouwd op een diep perceel dat oorspronkelijk vermoedelijk heeft doorgelopen tot de Pausgang en daarmee wel 55 meter diep was.

Het voorhuis heeft een mogelijk laat-15de of 16de-eeuwse kern gezien de aanwezigheid van een kap met gebroken telmerken en een stenen vloer met bakstenen en tegels op zolder en grote stenen in de zijmuur. Deze kern heeft vermoedelijk bestaan uit een huis met een begane grond, een verdieping en een zolder met borstwering. De zolder heeft een stenen vloer van bakstenen en enorme plavuizen 27,5 x 27,5 x 6 cm op ribben.

Het huis is in ieder geval wat betreft het achterste deel onderkelderd. Het is denkbaar dat het oorspronkelijk geheel onderkelderd is geweest. Dit huis heeft aan de linkerzijde een stookplaats gehad, omdat er in latere tijd ook aan deze zijde een reeks stookplaatsen zit en de gang en de trap rechts gesitueerd zijn. Achteraan de linkerzijde heeft op de begane grond ten minsten één kloostervenster met zandstenen latei gezeten. Het aanbrengen van een venster op deze plek was zinvol doordat de rooilijn van het linkerbuurpand hier terugsprong zodat daar een binnenplaats was waarvandaan de vensters licht konden ontvangen.

Detail van de kaart van Haubois uit omstreeks 1643, het noorden is links. Oude Boteringstraat 51 staat links van het hoekpand met de Butjesstraat.

Op de kaart van Haubois wordt een diep voorhuis met lange tuin achter het huis aangegeven met een poort aan de Pausgang.

Op het minuutplan van omstreeks 1830 worden een diep voorhuis en een diep achterhuis aangegeven met een binnenplaats ertussen met aan de rechterkant een gang. Het voorhuis en de gang zijn in het huidige pand nog terug te vinden. De open grond achter het achterhuis hoorde er ook bij en het terrein kon via een dwarssteeg naar de Butjesstraat achter de zuidelijke buurman bereikt worden. De achterste 15 meter van het oorspronkelijke perceel zijn afgescheiden en bebouwd met huizen die haaks aan de Butjesstraat staan.

De kadastrale minuut uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Het achterhuis is kennelijk in de loop der tijden, maar voor 1927, afgescheiden.

In 1893 werd de huidige voorgevel gebouwd. Tevens kan toen ook het nodige van de interieur-indeling en afwerking vernieuwd zijn zoals de huidige trappen.

In 1927 is er een plattegrond van het huis gemaakt. De begane grond had toen twee kamers-en-suite (destijds in gebruik als kantoor), een tussenstukje met de trap naar de kelder en een achterkamer. Aan de rechterzijde van deze vertrekken liep een gang. Ongeveer halverwege de diepte van het huis bevindt zich de huidige trap die in de drup uitgebouwd is. Achter het huis was een klein binnenplaatsje met rechts een keuken.

Op de zolderverdieping werden dienstbodenkamertjes aangelegd.

In 1934 werd de huidige winkelpui aangelegd en de trap naar de kelder verplaatst naar de koekoek in de achtergevel. De kelder zit volgens deze tekening onder de toenmalige achterkamer van het huis.

H.J. Harsveld was de opdrachtgever, de architecten waren Kazemier en Tonkens.

Vermoedelijk is het binnenplaatsje in de tweede helft van de 20ste eeuw dichtgebouwd.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een tweelaagse lijstgevel van drie traveeën breed. De gevel is in baksteen in schoon werk opgetrokken en dateert uit 1893.

De begane grond heeft een winkelpui uit 1934 met een diep portiek dat iets rechts van het midden ligt met aan weerszijden etalages. In het portiek bevindt zich in de linkerwand een winkel deur en de rechterwand de deur naar de bovenwoning die mogelijk oorspronkelijk zijn. Boven de etalages bevond zich oorspronkelijk een zone met bovenlichten die ver terug lag ten opzichte van de voorgevel. Op een foto uit de jaren 70 van de 20e eeuw is deze situatie afgebeeld (Dameskapsalon "Paul") die dan nog

geheel overeenkomt met het ontwerp van de winkelpui uit 1934. Later in de 20e eeuw is een café in het pand gevestigd en is de diepe etalagekast opgeheven om de ruimte bij het café te trekken. Hiervoor werd in de voorgevel boven het front van de etalagekasten plaatmateriaal aangebracht. De borstweringen van de etalages en de onderste tweederde van de muurpenanten zijn met rechthoekige tegeltjes bekleed die staande aangebracht zijn. De pui wordt afgesloten door een eenvoudige lijst die tevens de onderzijde van de vensters van de verdieping vormt.

Op de verdieping zijn drie H-vensters. De vensters zijn overdekt met segmentbogen met gepleisterde aanzet- en sluitstenen. Deze bogen zijn aan de onderzijde horizontaal.

De verdieping wordt geleed door drie gepleisterde horizontale banden, respectievelijk ter hoogte van de onderdorpels, de tussendorpels en de bovendorpels.

De gevel wordt afgesloten door een kroonlijst. Het afgeplatte voorschild is bedekt met zwarte golfpannen.

De achtergevel.

De achtergevel heeft twee bouwlagen met afgeplatte top. De begane grond is ingebouwd. De gehele gevel is recent bekleed met hout.

Op de verdieping zijn twee zesruitsvensters met 'oude' kozijnen met kwartrondprofiel. Het linkervenster heeft een vast tweedelig bovenlicht en een (vernieuwd?) stolpraam onder. Het rechter venster heeft een tweedelig bovenlicht waarvan het rechtergedeelte kan draaien en daaronder een oud stolpraam.

Tussen beide vensters zit vermoedelijk een uitgemetseld rookkanaal. De bekleede gevel springt in het midden althans naar voren. Op de zolderverdieping is links een klein houten draairaampje en rechts een groter recent venster.

Het achterste gedeelte van de linker zijgevel met daarin een dichtgemetseld venster met een zandstenen latei.

In de drup kan het achterste gedeelte van de noordelijke van kalkpleister voorziene zijgevel van de begane grond deels waargenomen worden. De verdieping is net als de achtergevel ook voor een gedeelte met planken bekleed.

Ongeveer in het achterste balkvak bevindt zich een zandstenen latei boven een dichtgezet venster van de begane grond. De invulling hiervan bestaat uit hergebruikte kloostermoppen.

Dit betekent dat hier een binnenplaatsje gezeten moet hebben en de gang van de noordelijke buurman derhalve secundair moet zijn geweest. Dit komt overeen met de waarnemingen bij de kelder in het achterhuis van de buurman die vensters aan de zuidzijde heeft gehad. De steenmaat kon niet genomen worden, maar de zijgevel is wel duidelijk met kloostermoppen gemetseld. Ook konden er verschillende vrij oude ankers gezien worden. Het achterste anker van de balklaag boven de begane grond heeft boven de ankerknoop een merkwaardige vertakking naar links.

plattegrond per bouwlaag

Onder het achterste deel van de begane grond bevindt zich een kelder die tijdens de verkenning onder water stond. Deze stond bij de waarnemingen vol water. Het is niet duidelijk hoever deze kelder zich onder het huis uitstrekt. De balklaag boven deze kelder is in ieder geval voor zover waarneembaar 20ste-eeuws. Op tekeningen uit 1917 en 1934 blijkt dat de kelder een venster met koekoek in de achtergevel had en vanuit de gang bereikt kon worden. In 1934 werd de trap naar de kelder verlegd naar de koekoek in de achtergevel. De kelder zit volgens deze tekening onder de toenmalige achterkamer van het huis. Het kan niet uitgesloten worden dat het huis ooit geheel onderkelderd is geweest.

De begane grond is in gebruik als café en voorzien van verlaagde plafonds en voorzetwanden. Aan de rechterkant is een gang afgescheiden die belegd is met zwarte en gele zeshoekige plavuizen die mogelijk laat-19de-eeuws zijn. Voor in de gang is een tochtportaal afgescheiden met een deur met twee glazen panelen en bijzondere scharnieren. In dit portaal is in de rechterzijmuur een segmentboogvormige nis aangebracht die voorzien is van een duivejagerprofilering in het stucwerk. Achter de tochtdeur begint het tweede deel van de gang. Rechts van de gang begint de trap met naar de verdieping die kennelijk in de drup is uitgebouwd. De trap heeft beneden en boven een kwartdraai. De trap heeft een gedraaide beginbaluster en geprofileerde leuning en dateert uit 1893. Achter de trapopgang is de gang met een recent schot dichtgezet.

De verdieping heeft een voorkamer en een achterkamer die beide de gehele breedte van het pand in beslag nemen. Daartussen bevindt zich een middenstuk met een keuken met de trap van de begane grond naar de verdieping aan de rechterzijde en de trap naar de zolder aan de linkerzijde.

De voorkamer is niet bezocht, maar is toegankelijk via een glazen deur uit de jaren 50 van de 20ste eeuw. De keuken heeft een vallicht. Een drie-paneelsdeur geeft toegang tot de trap met kwartdraai naar de zolder. Deze gaat achter het vallicht langs de zijmuur. Een drie-paneelsdeur geeft toegang tot de WC-douche onder de trap. De achterkamer is toegankelijk via een paneeldeur met knierscharnier met geprofileerde deuromlijsting. De achterkamer heeft aan de rechterzijde een nis (deze is volgens opmetingen uit 1934 in de drup uitgebouwd) en aan de linkerzijde de plek voor een schouw. Volgens de opmeting uit 1934 waren op de plek van de achterkamer vroeger twee smalle slaapkamers naast elkaar. Dit feit verklaart mogelijk een dichtgezette deur in de wand tussen de achterkamer en het middenstuk.

kapconstructie

Het pand heeft een zolder met een ca. 60 cm. hoge borstwering en een oude kapconstructie van vijf eiken kromstijldekbalkgebinten die een eiken sporenkap ondersteunen die thans is afgeplat boven de dekbalk. De zolder is afgetimmerd.

De gebinten zijn voorzien van geritste of gekraste links gebroken merken die van 1 t/m 5 genummerd zijn vanaf de voorgevel. Het achterste gebint was geheel afgetimmerd zodat hierop geen telmerken waargenomen konden worden. Alleen bij het eerste gebint kon het gebroken merk aan de linkerzijde gezien worden. Bij de andere gebinten waren de merken aan de linkerzijde helaas niet waarneembaar.

De gebinten die zes vakken vormen staan op ca. 2-2,4 meter h.o.h. De gebintstijlen en de balken steken deels door de aftimmering heen, zodat de doorsnedes lastig te meten zijn. De stijlen meten ca. 19 x 16cm; de dekbalken vermoedelijk 16 x 16 cm. (de breedte is zeker), de korbelen meten 16 x 6,5 cm. De korbelen zijn boven en onder gepend en met twee toognagels vastgezet. De stijlen zijn boven in dekbalk gepend (vermoedelijk twee toognagels). De windschoren konden niet gezien worden en zitten voorzover aanwezig achter de betimmering. De gebintplaten zijn nog aanwezig en ook de oorspronkelijke eiken sporen die bij de gebintplaten afgezaagd zijn. Er zijn vierkante (geschat ca. 13 x 13 cm) en rechthoekige (geschat ca. 12 x 6 cm) die ca. 60 cm h.o.h. staan. Deze gebintenkap kan laat-15de of vroeg-16de-eeuws zijn.

De vloer van de voorkamer van de zolder is zeer bijzonder. Deze bestaat uit grote dikke vloertegels 27,5 x 27,5 x 6 cm. en plaatselijk ook uit bakstenen van 28,5 x 13-13,5 x 6 cm. Dit betekent dat op de dwarsbalken ribben op ca. 28 cm. h.o.h. liggen. Het lijkt erop dat de bakstenen vooral toegepast zijn boven de hoofdbalken. De hoofdbalken bevinden zich op ongeveer op 1,15 m. h.o.h.

Het is goed mogelijk dat deze stenen vloer ook in de rest van de zolder nog aanwezig is onder een latere aangebrachte hoger liggende vloer.

Links een van de gebinten van de eikenhouten kapconstructie en rechts de zeldzame zoldervloer van grote dikke vloertegels op houten ribben.

De zolder heeft een grote voorkamer toegankelijk via een 19de-eeuwse tweepaneelsdeur met knierscharnieren. In de afscheidingswand bevindt zich overigens ook een dichtgezette driepaneelsdeur met glas in de panelen.

Achter de voorkamer is een tussenruimte met ondermeer aan de linkerkzijde de trap, een grote lichtkoker en een kast met vierpaneels Bruynzeeldeur en vliederscharnieren. Het achterste gedeelte van de zolder wordt ingenomen door een achterkamer die toegankelijk is via een vierpaneels Bruynzeeldeur. Aan beide zijden van de achterkamer zijn kasten met vierpaneels Bruynzeeldeuren.

WAARDESTELLING

Het pand Oude Boteringstraat 51 heeft hoge monumentwaarde vanwege zijn grote stedenbouwkundige belang. De bouwmassa geeft ondanks het afgetopte steile dak de hoofdvorm van een laat-middeleeuws diep huis aan als onderdeel van een bouwblok met in aanleg laat-middeleeuwse percellering en bebouwing. In dit verband zijn ondermeer de druppelen aan weerszijden van belang.

De voorgevel heeft positieve monumentwaarde als lijstgevel rond 1900 die goed in het straatbeeld past met winkelpui uit 1934. De achtergevel heeft, voorzover er oude bouwsubstantie in bewaard is (vermoedelijk is dat het geval), positieve monumentwaarde.

Het casco heeft zeer hoge monumentwaarde door de aanwezigheid van oorspronkelijke zijmuren met bouwsporen zoals een zandstenen latei, balklagen (althans die boven de 1e verdieping is zeker aanwezig) en een mogelijk laat-15de- of vroeg-16de-eeuwse kap die afgetopt is met eiken gebinten en sporen. Van bijzondere waarde is de oorspronkelijke balklaag boven de verdieping met dicht op elkaar liggende balken waarop ribben liggen waarop de stenen zoldervloer is aangebracht. Deze is uitgevoerd met bakstenen en zeer zware tegels op ribben. Met name deze tegels zijn van uitzonderlijke waarde daar ze in dit formaat met deze dikte nog nooit eerder waargenomen zijn.

Er is, voor zover zichtbaar, niet al te veel historisch interieur overgebleven. Enkele onderdelen zoals de 19de-eeuwse trap van de begane grond naar de eerste verdieping en de gele en zwarte zeshoekige tegels in de gang hebben positieve monumentwaarde.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen moet het pand beslist nader onderzocht worden. De balklagen, de zijmuren en de kap verdienen nadere inspectie. Ook de relatie met de buurpanden is interessant.

Uittreksel uit het bouwdoossier van de Dienst RO/EZ van de Gemeente Groningen

Adres : **Oude Boteringestraat 51**
Bouwdoosnummer : B 1983
D.I.V. bezoek : 29 september 2004

1893

A. Smit krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de voorgevel.

1927

Het gebouw bevat een woning met kantoorruimte. H.J. Harsveld krijgt een vergunning voor het maken van een slaapkamer op de zolderverdieping, het vernieuwen van het privaat op de begane grond en het bouwen van een houten werkplaats op de open grond achter het gebouw. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1934

H.J. Harsveld krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de begane grond en het aanbrengen van een winkelpui in de voorgevel. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. Kazemier en Tonkens zijn architecten van het bouwplan.

De stoep wordt aan de gemeente overgedragen om t.z.t. bij de openbare straat te worden gevoegd.

1935

A.Dijkstra krijgt een vergunning om tegen de voorgevel van het gebouw een reflexbord aan te brengen.

1945

De oorlogsschade bedraagt f 460,- en betreft voornamelijk schilder- en glaswerk.

1952

De vloer van de kelder is niet waterdicht zo blijkt uit een binnengekomen klacht.

1957

Het dak, het keukendak, de achtergevel en de kelder zijn niet waterdicht. Het plafond van de woonkamer op de eerste verdieping is bouwvallig.

1977

De heer Vermeulen krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel.

J.D. Pannen krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkelruimte in het pand in bruincaféruimte (het Slokjeshuis). De bouwkosten bedragen f 13.500,- en S. Tump is architect van het bouwplan

1980

Er wordt een vergunning verleend voor het aanbrengen van lichtreclame tegen de voorgevel.

1981

M. Kosse krijgt een vergunning voor het veranderen van de voorgevel. De bouwkosten bedragen f 2.000,-

H. Wierts